

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО
НАЦІОНАЛЬНА СПІЛКА КРАЄЗНАВЦІВ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКА ОБЛАСНА ОРГАНІЗАЦІЯ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ ОБЛАСНИЙ КРАЄЗНАВЧИЙ МУЗЕЙ
«СТАРОФЛОТСЬКІ КАЗАРМИ»**

**АРКАСІВСЬКІ ЧИТАННЯ:
ІСТОРИЧНІ ТА КРАЄЗНАВЧІ ДОСЛІДЖЕННЯ:
ВИКЛИКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ**

**МАТЕРІАЛИ
ХІІ і ХІІІ МІЖНАРОДНИХ
НАУКОВО-ПРАКТИЧНИХ КОНФЕРЕНЦІЙ**

**20 травня 2022 р.
26-27 травня 2023 р.**

**Миколаїв
МНУ імені В.О. Сухомлинського
2023**

УДК 902 : 908 : 929 : 93/94 : 327
ББК 63
А 82

Рекомендовано до друку рішенням правління Миколаївської обласної організації Національної спілки краєзнавців України (протокол № 1 від 15 серпня 2023 р.)

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ:

ГАВРИЛЮК Н.О. (доктор історичних наук, старший науковий співробітник), ГОСПОДАРЕНКО О.В. (кандидат історичних наук, доцент), КУЗОВКОВ В.В. (кандидат історичних наук), РИЖЕВА Н.О. (доктор історичних наук, професор), СІНІКА В.С. (кандидат історичних наук), ТРИГУБ О.П. (доктор історичних наук, професор), ЧЕРНЯВСЬКИЙ В.В. (кандидат історичних наук)

РЕЦЕНЗЕНТИ:

ДОБРОЛЮБСЬКА Ю.А. (доктор філософських наук, професор)
СТЕПАНЧУК Ю.С. (доктор історичних наук, професор)

ВІДПОВІДАЛЬНИЙ ЗА ВИПУСК: СМІРНОВ О.І.

А-82 Аркасівські читання: історичні та краєзнавчі дослідження: виклики та перспективи. Матеріали XII і XIII Міжнародних наукових конференцій (20 травня 2022 р.; 26-27 травня 2023 р.). Миколаїв: МНУ імені В.О. Сухомлинського, 2023. 162 с.

До збірника увійшли матеріали доповідей і повідомлень учасників XII і XIII Міжнародних науково-практичних конференцій «Аркасівські читання: історичні та краєзнавчі дослідження: виклики та перспективи».

Публікації присвячені актуальним питанням археології, історії, історії міжнародних відносин, етнології, історіографії та краєзнавства

Для археологів, істориків, краєзнавців, вчителів історії та учнів ЗОШ, викладачів і студентів ВНЗ, а також для тих, хто цікавиться історією.

Матеріали подаються мовою оригіналу. Відповідальність за подану інформацію несуть автори.

УДК 902 : 908 : 929 : 93/94 : 327
ББК 63
© МНУ імені В.О. Сухомлинського
© Авторів статей

З М І С Т

АРХЕОЛОГІЯ

Беляєва Карина	
<i>Основні споруди пізніх скіфів Нижнього Подніпров'я</i>	8
Горбенко Кирило, Жирок Юрій	
<i>Приміщення № 2 городища Дикий Сад («дальнє передмістя»)</i>	9
Гребенников Віктор	
<i>Зародження та розвиток аматорської археології на Миколаївщині</i>	13
Жирок Юрій, Чежия Давід	
<i>Археологічні дослідження городища Дикий Сад у 1991-1998 роках</i>	17
Лопушенко Віта	
<i>Археологічні дослідження Ольвії</i>	19
Москаленко Олексій	
<i>Половецька доба на півдні України: археологічний джерелознавчий аспект</i>	22
Смирнов Олександр	
<i>Археологічні розвідки під будівництво ЛЄП в Миколаївській області у 2021 р.</i>	24
Смирнов Леонід, Махов Максим	
<i>Археологічні вишукування на території Миколаївського району у 2022 р.</i>	26
Смирнов Олександр, Бондаренко Денис	
<i>Археологічні розвідки на території Сливине – Веснянської та Костянтинівської територіальної громади Миколаївського району Миколаївської області</i>	29

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ ТА КРАЄЗНАВСТВО

Бобіна Олег	
<i>Політика пам'яті в Миколаєві: від формування і руйнації імперського міфу до творення державно-національного простору</i>	33
Вельгій Марія	
<i>Збаразькі вишиті килими в колекції національного заповідника «Замки Тернопілля»</i>	35
Delibaltova Julia	
<i>Osvěta a vzdělávání na Podkarpatské Rusi 20-30 létech XX století</i>	39
Довбня Владислав	
<i>Особливості пам'яткоохоронної діяльності в Миколаєві (90-ті роки XX ст.)</i>	42
Довгаль Марія	
<i>Історіографія та джерела дослідження Язловця та його замку</i>	45
Кабаль Михайло	
<i>Новітня історія України і світу: особливості викладання у профільній школі за допомогою сучасних ІКТ</i>	48

Каросва Тетяна, Охмуш Аліна	
<i>Кулінарія на сторінках журналу «Радянська жінка» доби перебудови: боротьба традицій і новацій</i>	51
Кіщенко Ганна	
<i>Внесок Володимира де Броель-Плятера у збереження та примноження колекцій Вишневецького палацу XIX ст.</i>	55
Коваль Геннадій	
<i>Обов'язкові постанови Болградської комунальної ради в галузі міського господарства, санітарного стану міста Болграда на початку XX ст.</i>	58
Коваль Олексій	
<i>Діяльність Єлисаветградської міської думи та управи в січні – березні 1899 року</i>	62
Кіщенко Ганна	
<i>Збереження та примноження колекцій Вишневецького палацу на прикладі дзеркальної зали</i>	66
Кузовков Володимир, Маніак Віталій	
<i>«Кримське питання» в політиці гетьмана П. Скоропадського: перспективи та прорахунки</i>	69
Кучер Віталій	
<i>Реалії освітнього процесу на Миколаївщині кінця XX – початку XXI ст.</i>	72
Куцир Тетяна	
<i>Вивчення особливостей тканих рушників України та Литви: досвід міжнародної співпраці</i>	73
Ляшенко Катерина	
<i>Рух опору в Південній Україні періоду Другої світової війни: становлення історіописання проблеми (1941-1955 рр.)</i>	77
Мавдюк Мар'яна	
<i>Зали Вишневецького палацу в історичних джерелах</i>	79
Михайличенко Марина	
<i>«Арабський халіфат» у шкільному курсі історії: особливості розвитку критичного мислення під час вивчення теми</i>	81
Мирун Владислав	
<i>Історико-краєзнавчі дослідження професора Ю.С. Крючкова</i>	85
Морозан Олена	
<i>Діяльність педагогічних училищ з підготовки вчителів на Миколаївщині у 30-ті роки XX століття</i>	87
Ніколаєв Андрій	
<i>Будівництво підводних човнів у Миколаєві 20-х рр. XX ст.</i>	88
Паюл Ельвіра	
<i>Суспільно-політичний розвиток Миколаївщини у другій половині 1960-х – на початку 1990-х років</i>	90
Пономаренко Андрій	
<i>Промисловість Миколаївщини у 1944-1991 рр.</i>	93
Рижева Надія, Дробний Віктор	
<i>Меценатство та його роль у розвитку мережі освітніх установ Одеського повіту Херсонської губернії др. пол. XIX – поч. XX ст.</i>	95

Романець Наталя	
<i>Причини голоду 1934-1935 рр. в Україні</i>	97
Хрящевська Людмила	
<i>Українські зв'язки у весільних обрядах неслов'янських традицій</i>	101
Цубенко Дар'я	
<i>Освіта єврейського населення Одеси в XIX – на початку XX ст.</i>	104
Цубенко Валерія	
<i>Польське населення в Одесі у XIX ст.: сторінки історії</i>	107
Якубова Тетяна	
<i>Дореволюційна періодика та рукописні джерела з фондів НБУВ: матеріали щодо історії півдня України</i>	109

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ ТА МІЖНАРОДНІ ВІДНОСИНИ

Bondarenko Dmytro	
<i>The Brest-Litovsk System of International Relations and the Counter-Revolution in Eastern Europe</i>	115
Hubený David	
<i>K dějinám advokacie a právnických spolků na Podkarpatské Rusi v meziválečném období</i>	117
Varga Beáta	
<i>Hajduks Against Cossacks During Prince of Transylvania, Gabriel Bethlen's First Anti-Habsburg Campaign</i>	121
Бондаренко Дмитро	
<i>До питання про термін “білий рух”</i>	125
Вовчук Людмила	
<i>Біографічний портрет глави німецького консульства у радянському Харкові К. Граана</i>	127
Гайдай Ольга	
<i>Внесок лікарів німецького походження в боротьбу з епідемією чуми на українських землях Речі Посполитої наприкінці XVIII ст.</i>	128
Джуман Віталій	
<i>Міграційна політика ЄС щодо країн африканського континенту</i>	131
Дмитрюк Марія	
<i>Україна і ЄС: новий етап політичних відносин (2019-2022 рр.)</i>	133
Лисенко Богдан	
<i>Відносини Південної Кореї та України в умовах повномасштабної російсько-української війни</i>	134
Мамедов Асім	
<i>Діяльність уряду щодо активізації просування Туреччини на кавказькому напрямі</i>	136
Мерфі Натал'я	
<i>Час дебатів вже минув. А що далі?</i>	137
Михайлов Михайло	
<i>Еволюція європейського меча у період Середньовіччя</i>	141

Мирончук Анатолій, Арсеєнко Тетяна	
<i>Цифровізація культурної спадщини – невід’ємна складова діяльності бібліотек в умовах глобальних викликів і загроз</i>	142
Мирончук Олена	
<i>Трансформація сфери освіти і науки Австралії під впливом викликів глобалізації наприкінці XX ст.: можливості для України</i>	146
Нефьодов Дмитро	
<i>Метаморфози взаємовідносин історичної науки та радянської влади у хрущовську добу (1953-1964 рр.)</i>	150
Українцева Ольга	
<i>Становлення наукових поглядів Т. Снайдера</i>	153
Шуркова Орина	
<i>Вплив взаємовідносин Пакистану та Індії із США та КНР на регіональну безпеку</i>	154
Цзіньпін Лі, Мирончук Анатолій	
<i>Внутрішні фактори впливу на конкурентоспроможність системи вищої освіти КНР</i>	155
Якубова Тетяна	
<i>П.І. Суворов та О.С. Грейг, Ф.Ф. Ушаков на сторінках журналу «Морской сборник»</i>	159

АРХЕОЛОГІЯ

УКРАЇНСЬКІ ЗВ'ЯЗКИ У ВЕСІЛЬНИХ ОБРЯДАХ НЕСЛОВ'ЯНСЬКИХ ТРАДИЦІЙ

Людмила Хрящевська

Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського
кандидат історичних наук, доцент
Україна, 54030, м. Миколаїв, вул. Нікольська, 24
e-mail: ludahryashev30@gmail.com

У традиційній культурі українців весілля як обрядовий інститут є найколеритнішим і разом з тим найконсервативнішим, і це дає змогу використовувати його як джерело для вивчення різноманітних сфер життя, простежити складний і тривалий шлях еволюції й трансформації суспільства та культури народу. Для дослідження цих процесів потрібне відтворення весільної обрядовості як системи, що складається з низки різноманітних обрядів.

Як і інші сфери духовного життя, весільна обрядовість змінювалась під впливом конкретних, але різних чинників регіонального характеру. Так, в Буджаку – це взаємодія українців з болгарами, гагаузами, молдованами, тоді як у південних районах лісостепу, на межі зі степом Буго-Дністровського межиріччя, де українці чисельно домінували та домінують, розвиток традиційної культури відбувався в інших умовах. В лісостепових районах українців чисельно значно більше, хоч і тут збереглися окремі поселення переважно з молдавським населенням. Дещо інший етнічний склад степового Буго-Дністровського межиріччя, але і тут українці чисельно переважають. Натомість зростає питома вага іноетнічних поселень (молдавських, болгарських). В поліетнічних регіонах Миколаївщини, Одещини характер розселення позначався на розвиткові традиційної культури українців в цілому і весільної обрядовості зокрема, відтак проблема вивчення українських зв'язків у весільних обрядах неслов'янських традицій потребує свого вирішення.

Про українські зв'язки у весільному обряді неслов'янських традицій свідчать наслідки вивчення молдавського весілля. За свідченням етнографів «молдавська весільна обрядовість розвивалася в тісному зв'язку з східнослов'янською. Надалі розвиток молдавської обрядовості пішов по лінії зближення з сусідньою східнослов'янською і особливо українською».

Вивчення питань спільності у весільній обрядовості обох народів розпочалося ще з другої половини XIX ст. і продовжилося в наступні роки, про що свідчать праці І. Батянова, Г. Бостана, О. Веселовського, Ф. Вовка, Г. Горе, В. Зеленчука, О. Нікуліце, Н. Поповича, О. Потебні, К. Стамата, І. Танського, Б. Хиждеу й ін.

Спільними для українського та молдавського весілля є його складові: сватання («старостіє»), заручини («логодна»), весілля у нареченої, («пунталамілса»), прощання нареченої зі своїми батьками, весільний батько, весільна мати, «великий стіл», виїзд поїзду нареченого до нареченої, переливання молодим дороги, коли вони повертаються од вінця, вимога і виконання викупу та ін. Властиві тут тривалі промови, подарунки нареченим. Як в українському, так і у молдавському та інших весільних обрядах «маємо

справу з явним взаємопроникненням поетичних елементів: контамінація та інтерполяція окремих епізодів аграрно-календарної та сімейно-обрядової поезії».

Німецьке весілля в діаспорі зберегло багато традиційних елементів, характерних і для інших народів: вінчання, благословення батьків та священика. Музика у весіллі займає важливе місце, особливо вокальна, а також хоровий спів. На весіллі, окрім співу за святковим столом, обов'язковим була присутність церковного приходського хору, інструментального ансамблю, або ж духового оркестру. У весільних піснях виказувались найщиріші побажання молодим. Історик К.Е. Ліндеман, посилаючись на приклади із різнонаціональних сіл, що були розташовані поруч, свідчить про укладення українсько-німецьких шлюбів.

Весілля єврейських поселян, перш за все у сільській місцевості, в якій до 1940 р. налічувалося 48 землеробських поселень із 35 тисячами мешканців, завжди відносилось до важливих сімейних подій. За своїм національним «сценарієм» воно було багато в чому схожим із подібними обрядами слов'янських народів: заручини, дівич-вечір, оплакування нареченої-сироти. Народна вокальна музика була представлена піснями для нареченого і нареченої, для запрошених на весілля, а також різними застольними та гумористичними піснями, весільними перебранками тощо. Інструментальна музика займала особливо важливе місце у єврейському весіллі.

Цікавим традиційним дійством є циганське весілля. Основні його характеристики описані знавцями циганських звичаїв, обрядів і народної музики – В. Юрковським та М. Хаїною, які проживали у м. Миколаєві.

У більшості шлюби укладалися у межах свого середовища. Найідеальніше – коли наречений і наречена відносяться до однієї субетнічної групи та релігійної конфесії. Значно рідше зустрічаються випадки коли наречені належать до різних субетнічних груп і вірувань. І як виняток, коли молодий циган, або ж молода циганка поєднують свої долі з представниками інших національностей. Циганське весілля, насамперед у міських осілих умовах, багато чого втратило від традиційної своєї першооснови. Елементи обряду зберігають деякі етнічні звичаї, але в більшості увібрали до себе елементи весільних дійств місцевого населення, перш за все українців Причорномор'я. Батьки обов'язково проводжають молодих та зустрічають їх з іконою, хлібом-сіллю та благословляють. У циган, які належать до православної віри, окрім того зустрічаються випадки вінчання у церкві. Прихильники мусульманської віри проводять цей обряд по своєму – без ікон. На сучасному циганському весіллі поряд із національними піснями і танцями використовується й музика інших народів, перш за все східного походження – індійська, вірменська, грузинська, азербайджанська й ін. Отже, в тій чи іншій формі простежується зв'язок циганського весілля з подібними традиціями інших етнічних груп Причорномор'я.

Традиційний весільний обряд на порубіжжі XX-XXI ст. можна побачити у аматорській сценічно-художній інтерпретації вже у скороченому «дирекційному» вигляді що дає можливість молодому поколінню мати про нього конкретну уяву. Тут присутні всі основні «дійові особи» народного весілля та відповідне пісенне і музично - інструментальне його оформлення –

весільні діалоги, словесні «перепалки», добрі побажання і звичайно різні за своєю функціональністю весільні пісні. Окремі із них свідчать про неоднозначні у минувшині відношення українців з представниками інших національностей.

У сьогоднішній традиційний весільний обряд корінного та діаспорного населення вже, як документ народної культури минулого часу в більшості існує на рівні пам'яті носіїв фольклорної традиції, про що свідчать польові записи у регіоні в останні роки. Люди старшого покоління (кому за 60 років) пам'ятають найголовніші елементи весільного обряду: сватання, змовини, дівчачий – вечір, саме весільне дійство та інші його складові, в тому числі й обрядові пісні та інструментальна музика.

Сучасне весілля в його різній етнічній презентації відбиває протиріччя суспільного життя кінця ХХ – початку ХХІ ст., занепаду культурно-художніх народних традицій, негативного впливу новітніх жанрів маскультури і т.п. Такі тенденції започаткувалися ще з 1950-років. За словами видатного угорського композитора і музикознавця З. Кодаї, у сучасному весільному обряді «змішування старого з новим, новітнім – це правильне дзеркало безперервних суспільних перетворень».

І в той же час, у кожній традиційній культурі Півдня України спостерігається, на локальному рівні, бажання підтримувати те, що створено у минулі століття, що зафіксовано у етнографічних та фольклорних записах і дослідженнях, що прислуговує основою майбутніх етнографічних «реставрацій» безперечно важливого соціокультурного явища.

Клуби були практично у кожному селі. Гойдалки, які так любила молодь, або як їх ще називають «качелі», з 1970-х років вже стоять постійно, до цього часу їх ставили тільки на свята. Випадки втрати дівчатами цноти траплялися, але це виключення з правила. Це був великий сором, над такими дівчатами насміхалися як дорослі, так і малі діти. Бувало, що потім на покритках одружувались хлопці. До цього ставились спокійно, головним було, щоб хлопець прийняв дитину як рідну.

В останній чверті ХХ ст. вечорниці остаточно були замінені будинками культури та клубами. По суботах організовувалися тематичні вечори. Більшість молоді їхала з дому здобувати повну середню освіту або професійну освіту у міста та райцентри, тому цілий день були зайняті на навчанні, а у вихідні приїжджали додому. Збереглося те, що місцеві молоді люди не могли прийти у клуб до дівчат з сусіднього села. Взагалі здебільшого одружувались на «своїх» дівчатах. Зазвичай період залицяння тривав до трьох років, дівчина чекала хлопця з армії і вони одружувались.

З початку ХХІ ст. молодь знайомиться і проводить дозвілля здебільшого у барах та нічних клубах, що також можна вважати варіантом трансформації традиційної форми дозвілля. Усі опитані респонденти наголошують на негативних змінах у дошлюбному спілкуванні сучасної молоді, і взагалі переоцінці морально-етичних норм. Втрата дівчиною цнотливості тепер є досить розповсюдженим явищем, яке зовсім не засуджується і вважається нормальним. До того ж, посиденьки в барі та на нічних клубах як правило передбачають розпивання спиртних напоїв (що було категорично заборонено на вечорницях), що також є негативною тенденцією серед сучасної молоді.

Отже, проаналізувавши матеріали польових досліджень, можна зробити

висновок, що у дошлюбному спілкуванні молоді у другій половині ХХ ст. яскраво простежуються зміни у формі і місці проведення дозвілля: від традиційних вечорниць, які поступово замінюються клубами до сучасних нічних клубів. Відповідні зміни бачимо і в поведінці молоді, зміні її морально-етичних принципів та життєвих орієнтирів.

Наукове видання

**Аркасівські читання:
історичні та краєзнавчі дослідження
виклики та перспективи**

Матеріали XII і XIII Міжнародних науково-практичних
конференцій

Миколаїв
20 травня 2022 р.
26-27 травня 2023 р.

Здано до набору 12.09.2023 р. Підписано до друку 25.09.2023 р. Папір офсетний. Формат 70x108¹/₁₆. Гарнітура «Cambria». Друк лазерний. Ум.-друк. арк. 11,7. Наклад 100 прим.

Віддруковано з готового оригінал-макету
на власному обладнанні Науково-дослідницького центру
"Лукомор'є" «Державного підприємства «Науково-дослідний центр
"Охоронна археологічна служба України"»
Інституту археології НАН України